

Lang zullen ze leven!

‘Wat heeft dit met mijn opleiding te maken?’ vraagt Rob Voets zich af als hij te horen krijgt welk project hem en Jaap van Doesburg is toegewezen. Rob en Jaap studeren dit jaar af aan de Green Business School HAS Den Bosch, richting Stad en Streekontwikkeling. Op hun briefje staat dat zij zich gaan bezig houden met de ontwikkeling van een digitaal buurthuis. Een vaag idee waar Aart Wijnen van architectenbureau de Twee Snoeken vol vuur over kan vertellen. ‘We kregen een beschrijving waar ik helemaal niets van snapte,’ lacht Jaap. ‘Toen kwamen we bij Aart. En zoals die kan vertellen!’ ‘Hij zegt wel heel veel,’ vult Rob aan. ‘Maar ik heb leren filteren wat voor mij van belang is. Ik begreep dat het met leefbaarheid te maken heeft. We hadden wel net de module beleving gehad. Daar zit veel overlap. Dat konden we meteen toepassen.’

De reis naar een andere toekomst begint met een andere gevoelswaarde voor duurzaamheid. Bijvoorbeeld door dat begrip te verbinden met de kwaliteit van het leven. Beide begrippen appelleren aan het gevoel dat het in het leven om meer gaat dan alleen geld verdienen en ongebreideld consumeren. De kwaliteit van het leven is zeker zo belangrijk. Het gaat dan om elementaire, niet-materiële begrippen als gezondheid, welzijn, geluk en liefde. De economie mag best groeien, maar niet ten koste van het milieu en de gezondheid. Lang willen wij leven. En goed!

Vraag is wél of consumenten daadwerkelijk bereid zijn om voor een betere kwaliteit van het leven extra te betalen. De creatie van een andere, betere wereld begint met bewustwording, betrokkenheid en vrijheid. Naarmate consumenten meer en intensiever betrokken worden bij ontwerp en vormgeving van hun eigen leefomgeving groeit de bereidheid om daar extra voor te betalen.

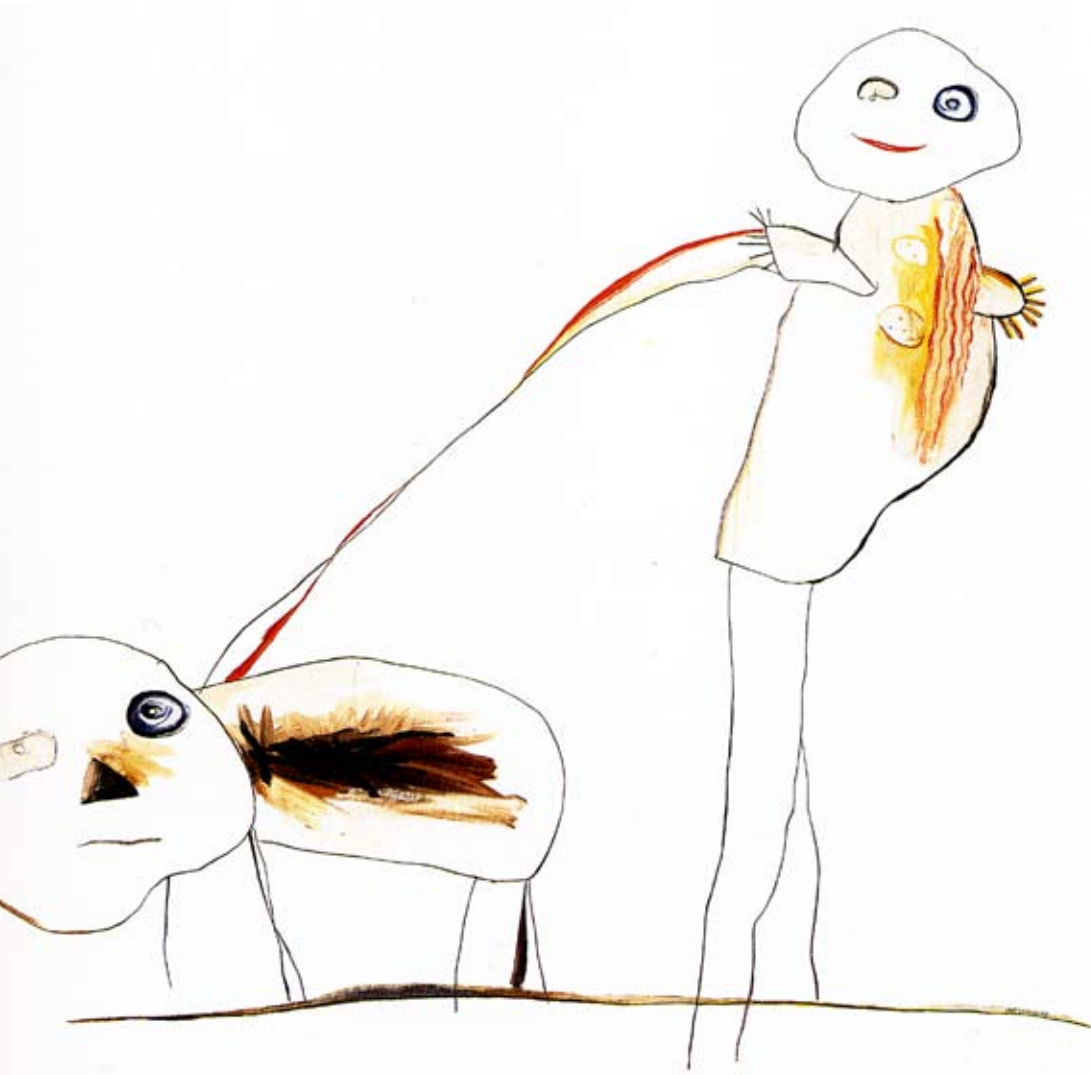
De rijksoverheid hanteert een internationaal gangbare definitie van duurzame ontwikkeling, die ontleend is aan het rapport Our Common Future van een in 1987 door de VN ingestelde World Commission on Environment and Development onder leiding van de toenmalige Noorse Minister mw. Gro Brundtland. Die omschreef duurzame ontwikkeling als: ‘een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder dat dit ten koste gaat van de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hún behoeften te voorzien’.

Om Nederland wat meer in de richting van zo’n duurzame ontwikkeling te krijgen, werkt het Rijk samen met provincies en waterschappen. De bedoeling is van meet af aan dat andere maatschappelijke organisaties zich op gelijke voet met de provincie inzetten.

Door zoveel mogelijk anderen bij de besluitvorming te betrekken en medeverantwoordelijk te maken voor het oplossen van vraagstukken wil de provincie de slagkracht van het beleid vergroten. Zo’n honderd ambtenaren zijn getraind in een nieuwe methode om besluiten te nemen: de mutual gains approach. Deze aan Harvard in de VS ontwikkelde methode gaat uit van het zogeheten consentbeginsel. Alle betrokkenen ontwikkelen gezamenlijk, volgens een bepaalde methodiek, een oplossing waarin iedereen zich kan vinden. In elk geval is niemand tegen. De Provincie wil dat jongeren leren om met behulp van de mutual gains methode op zoek te gaan naar duurzame oplossingen voor vraagstukken. Jongeren helpen een kijk op het leven te ontwikkelen die verder reikt dan henzelf, hun directe omgeving en de tijd waarin ze leven, is een van de manieren om de samenleving te veranderen. In deze publicatie worden de ervaringen beschreven van de provincie met een aantal jongerenprojecten. Door verschillende casussen te beschrijven en met mensen uit het veld en jongeren zelf te praten, ontdekt de provincie spelenderwijs wat ‘werkt’ en wat niet.

Uit de wisselwerking tussen beleid en uitvoering ontwikkelt zich de Aanpak van Brabant. De principes die aan deze Aanpak ten grondslag liggen, vormen de leidraad voor projecten met jongeren die voor financiering in aanmerking komen. Lang zullen zij leven! En goed!

We leven in een diverse maatschappij, gefragmenteerd, chaotisch en vol verschil. Sommige mensen vinden dat prachtig, anderen boezemt het angst in. Als we elkaar leren kennen en er achter komen wat de ander drijft, kunnen we verschillen gebruiken om nieuwe combinaties te maken waardoor nieuwe oplossingen ontstaan. Dat is een creatief proces waardoor de samenhang in de wereld groeit.

Iets beleven

Ernest van Hezik heeft net vier kinderen afgezet in het centrum van Den Haag. Hij is maar heel even uit de auto gestapt, om te pinnen, want hij had de jongens en meiden wat shopgeld beloofd. Onderweg terug naar huis denkt de directeur van digitale uitgeverij Codename Future terug aan 29 november 2007. Kinderen van diverse Brabantse scholen presenteerden in theater De NWE Vorst in Tilburg, hun voorstellen voor duurzame ontwikkeling in hun eigen omgeving. Het doel was om hen te leren kijken naar vraagstukken en om daar oplossingen voor te vinden waarbij rekening wordt gehouden met alle belangen. 'Er zat een groepje meiden van het VMBO tussen. Prachtig aangekleed en opgemaakt. Zij hebben iets beleefd die dag. Er werd naar hen geluisterd.' Van Hezik gelooft niet dat je kinderen allemaal milieubewust en integraal kunt leren denken. 'De een houdt zich voornamelijk bezig met de P van people. Een ander weet dat het allemaal samenhangt. We moeten niet de fout maken,' zegt hij, 'om te denken dat we alle kinderen hetzelfde kunnen leren over people, planet en profit. Mensen zijn nu eenmaal niet allemaal hetzelfde, hebben niet dezelfde vermogens en iedereen vindt iets anders belangrijk. Duurzame ontwikkeling heeft meerdere kanten: een economische, een ecologische, een sociaal-culturele kant, tijd en ruimte. De eerste drie staan voor de drie kapitalen: people, planet, profit, beter bekend als de drie P's.'

Consent als basis

Hoe stimuleert een provinciale overheid zoiets als duurzame ontwikkeling? Om zo'n beweging te krijgen, dienen gedrag, techniek en besluitvorming alledrie gericht te zijn op het in evenwicht houden van people, planet & profit. Met regelgeving of autoritaire verordeningen kom je er niet. Overlaten aan de samenleving, zonder sturing, leidt tot jungletaferelen waarbij de sterkste wint.

De provincie Brabant kiest, zoals gezegd, voor beïnvloeding via besluitvorming. Ze past de mutual gains approach toe om duurzame ontwikkeling te stimuleren. Het is een manier om met alle betrokken partijen samen besluiten te nemen. Samen te zoeken naar aanpak en oplossing. Dat is fundamenteel anders dan de democratische besluitvorming waarmee we gewend zijn te beslissen. Democratie heeft als nadeel dat er meestal iemand het onderspit delft. De helft van de stemmen plus één bepaalt - in het extreme geval - hoe de helft min één zich heeft te gedragen. Dat leidt nogal eens tot onvrede, openlijk of stil verzet, het negeren van regels en terugdraaien van besluiten na een machtswisseling. Minderheden vinden dat ze niet gehoord zijn, of voelen zich tekort gedaan. Al deze uitwassen leiden niet tot duurzame ontwikkeling.

De MGA – vrij vertaald ‘Allemaal Winnen’ - is ontwikkeld door Larry Susskind, professor aan Harvard en oprichter van het Consensus Building Institute in Cambridge. Susskind legt de bal daar neer waar het spel gespeeld wordt: in de maatschappij, tussen alle partijen met hun specifieke belangen, opvattingen en meningen. Dat er zo weinig maatschappelijke problemen daadwerkelijk worden opgelost, komt omdat partijen met gevestigde belangen tegenover elkaar blijven staan. Ze onderhandelen, sluiten deals en worden soms door de overheid met behulp van wet- en regelgeving een kant op geduwd, maar samen aan oplossingen werken, dat komt er meestal niet van. Dat vereist een andere geestesinstelling.

De ambitie

De ambitie van Brabant is om zoveel mogelijk mensen – het liefst alle – dus ook jongeren ertoe te bewegen om zich duurzaam te gedragen. Jongeren zijn het best bereikbaar binnen gestructureerde leeromgevingen zoals scholen en verenigingen. De provincie is op zoek naar een systematische aanpak die niet bestaat uit leren over duurzame ontwikkeling, maar uit leren

Vrije ridders

Eén van de redenen waarom er in de praktijk nog niet zo heel veel van alle mooie voornemens betreffende duurzame ontwikkeling is te merken, is het free riders principe. Mensen en bedrijven willen er wel van profiteren, maar er niet voor betalen. ‘Als alle anderen zich er voor inzetten,’ zo redeneren ze, ‘dan maakt het niet uit als ik niet meedoe. Andersom: als niemand meedoet, ben ik gek als ik me wél inzet. Dat is dan een druppel op een gloeiende plaat.’ Dus doet niemand, als het erop aankomt, iets wat geld en/of tijd kost. Het wachten is altijd maar weer op anderen. Een val waaruit we met z’n allen maar op één manier kunnen ontsnappen: door allemaal mee te doen via de socratische methode. Elke organisatie is daarbij opgebouwd uit kringen. Iedere kring heeft z’n eigen doelstelling en bestuurt z’n eigen processen. Besloten wordt er volgens het consentbeginsel. Dat wil zeggen er wordt net zolang geargumenteed tot er een besluit ligt waar niemand meer tegen is. Doordat alle partijen bij de besluitvorming betrokken zijn, is iedereen automatisch geëngageerd. De mutual gains approach is een precisering van dit beginsel. Duurzame ontwikkeling is iets waarbij iedereen kan winnen. Niet in het minst jongeren die, zoals het er nu naar uitziet, de komende veertig, vijftig jaar door heel wat onheil getroffen worden.

vóór een duurzame ontwikkeling, en vooral ook uit doen, gedrag dus. Gedrag is één van de aspecten van duurzame ontwikkeling. Techniek, innovatie, is een andere. Duurzame productiemethoden stellen ons in staat om comfortabel te blijven leven. De derde pijler is de reeds genoemde wijze van besluitvorming. In het programma ‘Lerend naar een Duurzaam Brabant’ sluit de allemaal winnen benadering goed aan bij ‘Sociaal leren’. Er is een aantal projecten opgestart, maar het blijkt moeilijk om deze structureel te maken en duurzame ontwikkeling als iets vanzelfsprekends op te nemen in de leerplannen. Scholen (en docenten)

zien op tegen extra werk. En mochten ze daar wel zin in hebben, dan is het aanbod in het luilekkerland der gesubsidieerde projecten overweldigend. Vandaar dat de provincie kiest voor projecten die aansluiten bij het bestaande curriculum en de leerdoelen van de school. Dit wordt ook wel de aanpak van Brabant genoemd. Internet kan goede diensten verrichten voor opschaling, actueel houden én het is een medium dat jongeren kennen en gebruiken. Dat blijkt te werken, al gebruiken de meeste jongeren internet anders dan hun ouders; googlen is te omslachtig en email is te traag. Geef ze Hyves, MSN, MySpace of YouTube. Een andere component van sociaal leren: leerlingen leren van leerlingen en ook leerlingen bedenken voor leerlingen.

Leidende principes bij de aanpak van Brabant:

1. leerlingen bepalen zelf wat ze belangrijk vinden op het gebied van duurzame ontwikkeling
2. de provincie wil jongeren bereiken via scholen en eventueel verenigingen, want dat is een bestaande gestructureerde omgeving waarbinnen sociaal leren een plaats kan vinden
3. internettoepassingen, zoals chat, MSN, MySpace, Hyves en YouTube bereiken jongeren het best. Daarmee kunnen projecten opgeschaald worden
4. scholen of verenigingen krijgen handvatten voor duurzame ontwikkeling aangeboden, zodat leerlingen zich duurzaam gedrag eigen maken
5. duurzame ontwikkeling is geen project maar moet in het curriculum van de school komen - niet extra belasten, maar iets uit het lesprogramma halen en duurzame ontwikkeling erin stoppen-
6. een project wordt opgezet volgens de mutual gains approach

Maatschappelijke en milieukosten

Acht jaar geleden begon Sarah's wereld in Brabant. Sarah is een denkbeeldig meisje van 11 jaar dat basisscholieren uit groep zeven en acht mee neemt op reis om te ontdekken wat

een ecologische rugzak is. Sarah's wereld is ontwikkeld door het Wuppertal Instituut vanuit de gedachte dat duurzame ontwikkeling niet mogelijk is als de jeugd niet meedoet. Kinderen worden bewust gemaakt van de maatschappelijke en milieukosten van een colablikje. Ze leren wat duurzaam gedrag is aan de hand van concrete spelsituaties, zoals een ruilbeurs en een kringloopmarkt. Sarah's wereld is landelijk overgenomen. Hoewel in Sarah's wereld kennis, bewustwording en creativiteit van kinderen gestimuleerd worden, is er nog geen sprake van duurzame besluitvorming. Om kinderen te leren op een duurzame manier besluiten te nemen, stimuleert de provincie projecten die hen de mutual gains methode aanleert.

Een project dat zich net als Sarah's wereld richt op leerlingen van basisscholen, is 'Check it out'. 'Check it out' echter heeft de focus op energiebesparing. Van de wederzijds voordeel methode is geen sprake. Leerlingen leren niet om duurzaam te besluiten. Ze leren niet te overleggen met open agenda en alle belangen duidelijk in kaart te brengen. Het is geen sociaal leren in de definitie van de mutual gains approach, omdat er te eenzijdig naar één belang, in dit geval energiebesparing, wordt gekeken, aldus de provincie. De provincie financiert juist projecten die jongeren leren om samen met alle belanghebbenden oplossingen te vinden - de MGA.

De ecodroom van Jos Geerts

Op 15 februari 2008 staat in de Volkskrant op de Binnenland pagina een kort stukje: 'School moet op zoek naar frisse lucht'. De ministers Cramer van VROM, Klink van Volksgezondheid en staatssecretaris Sharon Dijksma van Onderwijs maken plannen om de luchtkwaliteit in scholen te verbeteren. Onderzoek heeft aangetoond dat schone lucht leidt tot betere prestaties en minder ziekteverzuim. In Boxtel wisten ze dat al. Het VMBO Boxtel ontstond eind jaren negentig door een fusie van drie scholen. De Boxtelse wethouder van onderwijs, Ger van den

Oetelaar ‘leeft en slaapt duurzaamheid’ aldus Jos Geerts die directeur van de scholengemeenschap was. Geerts moest één gebouw neerzetten, en dat diende dus ecologisch verantwoord gebouwd te worden. Eén van de criteria was verse lucht en ventilatie. Dat is gelukt, volgens Geerts, momenteel directeur van het gebouwencomplex waar VMBO Boxtel thuis is. Als hij begint te praten, waan je je terug in het klaslokaal. Hier is onmiskenbaar een leraar aan het woord. Helder en stap voor stap doceert Geerts de geschiedenis van het VMBO Boxtel. Hij neemt van nature de weg om verandering te creëren door te overtuigen. Dat werkte goed voor het harde deel van de nieuwe school, steen en cement. Als je geld bespaart, zijn mensen snel overtuigd. Een aantal van de technische oplossingen is door de leerkrachten gezamenlijk gevonden en wordt gedragen. Bijvoorbeeld een andere indeling van de school waardoor er minder maar wel grotere klaslokalen konden worden gerealiseerd. Het resultaat mag er zijn: een complex waarin een school, een sporthal, een hotel, een restaurant en een bouwinstituut huizen en dat slechts 10% meer energie verbruikt dan één van de schoolgebouwen alleen voorheen. De plaatselijke harmonie oefent er. De volksuniversiteit gebruikt de leslokalen ’s avonds. Multifunctionele ruimtes worden volop gebruikt. Het gebouw is zo neergezet dat het zich in de omgeving heeft gevoegd. Buurtbewoners hebben meegedacht over de verkeersstromen die ontstonden en de benodigde parkeerplaatsen liggen achter de school, voor de fietsenrekken. Er is gewerkt met bestaande materialen. Achter de school is een milieustraat waar afval gescheiden wordt. ‘Het gebouw moest een kijkdoos zijn,’ zegt Geerts. ‘We wilden alles zichtbaar maken tot en met de leidingen die het regenwater naar de spoelbakken van de wc’s voeren. Voor leerlingen van technische opleidingen is het goed om te zien hoe techniek in een gebouw verwerkt is.’ VMBO Boxtel is een pilot van het Gemeenschappelijk Initiatief realisatie Duurzame Ontwikkeling (GIDO). De provincie Noord Brabant heeft er een film over gemaakt. Het is een top of the bill prestatie in steen en hout, ener-

giebesparing en gezond binnenklimaat. Geerts heeft er lezingen over gehouden op congressen over duurzaamheid. Toch kijkt de voormalig schooldirecteur met gemengde gevoelens naar zijn ecodeur. Een duurzame school is nog geen duurzaam onderwijs. Wel de hardware, niet de software. Jos Geerts wilde meer. Hij wilde het gedrag van leerlingen en leraren beïnvloeden, zodat ze duurzame ontwikkeling tot levens- en leerstijl zouden verheffen. Daartoe ontwierp hij met een paar leerkrachten een onderwijsplan waarin duurzaamheid onderwezen werd. De link tussen milieu, mens en munt werd gelegd in projecten die ieder jaar terug kwamen en in het curriculum pasten. ‘We gebruikten onderdelen uit hun eigen lesprogramma’s, om aansluiting te vinden,’ zegt Geerts, ‘maar de docenten wilden er niet aan. Ja, wel toen ik nog directeur was. Daarna zakte het weg als een voet in de modder. In de beleving van de mensen was het extra werk. Bij gebouwen gaat het om geld, dat kun je besparen. Leerlingen kun je vormen, langzaam zoals een druppel een steen uitholt. Maar leerkrachten zijn onwrikbaar. Iemand die al twintig jaar op dezelfde manier les geeft, blijft dat zo doen,’ zegt hij. Jos Geerts stond alleen in zijn school en na zijn vertrek staat zijn school alleen: een gezond gebouw dat gebruikt wordt door mensen die het gedachtengoed niet verder dragen.

Een eenzame cowboy in het MBO

Net als Jos Geerts in Boxtel is duurzaamheidscoördinator van het Koning Willem I College in Den Bosch, Rob de Vrind, een eenzame cowboy op een zeldzaam paard. De Vrind, van origine bioloog, heeft het opgegeven om voor de troepen uit te lopen. Hij gaat – door de jaren heen wijs en grijs geworden - te werk volgens het wei wu wei – principe. Dat wil zoveel zeggen als doen door niets te doen, oftewel, wachten tot het moment daar is en dan toeslaan. ‘Als ze er niet aan toe zijn, veranderen ze niet. Maar ik blijf voeden, aldoor. Zodat als er wat moet gebeuren, het juiste gebeurt.’ Om duurzame ontwikkeling in het onderwijs in te bedden hebben de universiteiten het Copernicushandvest

getekend in 1993. Zes jaar later volgden de HBO's met Duurzaam Hoger Onderwijs. 'Er gingen miljoenen in,' zegt Rob de Vrind. 'Allemaal aardgasgeld. Maar er zijn 625000 MBO leerlingen en die worden vergeten. Zij vormen de ruggengraat van de samenleving. Ze voeren de werkzaamheden uit. Daarom hebben we het Duurzaam MBO opgericht, een dynamisch kennisplatform zonder huis. Het DMBO krijgt € 50.000,- subsidie, welgeteld bijna € 0,07 per leerling,' zegt hij een beetje zuur. Maar hij blijft onvermoeibaar doorgaan. De Vrind heeft een website ingericht: www.duurzaammb.nl. Hij vindt dat studenten dienen op te groeien met het besef dat ze een verschil maken. Hun handelen bepaalt hoe de planeet zich ontwikkelt. Daarom moeten ze leren naar oplossingen te zoeken die mensen gelukkig maken, goed zijn voor de natuur en waar mee te verdienen valt. De drie p's (people – profit – planet) zijn de goden op het altaar. Daartoe begeleidde De Vrind eerder, in 2006, een groep jongeren om de website www.trippelpee.nl te ontwikkelen. Deze site van jongeren voor jongeren is betaald door de provincie Noord Brabant en bedoeld om een besef over de samenhang te kweken. De jongeren die de website ontwikkeld hebben, zijn later bij scholen langsgedaan om met leeftijdgenoten in gesprek te komen over duurzame ontwikkeling. Dat alles met alles te maken heeft, is gemakkelijk gesteld, maar moeilijker in praktijk gebracht.

Getalenteerd kindleger

In gebouw F van het scholencomplex wordt hard gewerkt aan de communityweek 2008. Twee managementassistentes in opleiding doen praktijkervaring op als medewerker van Rob de Vrind. De community week gaat in april los: 'Leerlingen hebben talenten en die zetten ze een week in voor de samenleving'. Enkele honderden leerlingen werken een week lang vrijwillig aan zinvolle, uitdagende projecten bij bedrijven, non-profit – organisaties, overheden en een enkele keer zelfs voor een particulier. Rob de Vrind: 'Er moet een uitdaging voor hen in zitten, zodat

ze hun talent kunnen aanspreken. Maar het zijn niet per sé activiteiten die overeen komen met de opleiding die de jongeren doen. Dit is ook een week om te snuffelen bij andere beroepen. Ze werken steeds in groepjes. Zo leer je dat verschillende dis-

Communityweek

Met een enorme knal springt het licht uit. Mevrouw Uit de Lucht slaakt een gillette van schrik. Joeri kijkt verbaasd naar Shantel. 'Hoe kan dit nu weer?' Joeri en Shantel zijn leerlingen van het Koning Willem I College in Den Bosch. Een week in het jaar doen ze een maatschappelijke stage: de community week. Joeri studeert voor kok. Shantel is electro technicus als ze afgestudeerd is. Samen installeren ze energiebesparende apparaten in deze Bossche wijk. Ze zijn bij mevrouw Uit de Lucht thuis om haar te helpen de spaarlampen, waterbesparende douchekop en standby killer uit de energiebox van Essent allemaal ook echt te gebruiken. Het bedrijf geeft zo'n doos aan uitkeringsgerechtigden om hen te helpen energie te besparen. Dat scheelt al gauw € 180,- per jaar. Veel mensen weten echter niet goed hoe ze het moeten doen. 'Kun je zo'n spaarlamp in alle fittingen draaien?' 'Is het ene merk spaarlamp beter dan het andere?' Mensen komen met allerlei vragen. En oudere mensen, zoals mevrouw Uit de Lucht, hebben vaak ook nog last van fysieke beperkingen. Om een lamp te vervangen, moet je op een ladder gaan staan. Dat kan mevrouw Uit de Lucht niet meer. Soms zit ze weken zonder licht in de woonkamer, dan wordt de kapotte peer pas vervangen als haar zoon langs komt. 'Een spaarlamp kan veel energie vragen op het moment dat ie aangezet wordt,' stelt Shantel mevrouw Uit de Lucht en Joeri gerust. 'We draaien gewoon het oude peertje terug en ik vraag op school wel even aan mijn docent hoe we dit op kunnen lossen. Morgenvroeg komen we terug. Is half tien een goede tijd?' 'Ja,' zegt Joeri, 'dan schrijf ik ook meteen het recept op van die soep van u. Die is wreed lekker!' De studenten gaan door naar het volgende adres: 'Later', en de deur valt dicht.

ciplines elkaar aanvullen. Bijvoorbeeld een elektrotechnicus en een meubelmaker helpen mee om een evenement te verzorgen in een bejaardenhuis. De een kan de verlichting doen. De ander timmert een decor in elkaar. Samen sta je sterk.’

Joeri en Shantel **uit het kader hiervoor**, zijn twee van die honderden studenten van Rob de Vrind. Zij werken mee aan een duurzaamheidsproject in de stad Den Bosch. Een andere energiebesparende werkzaamheid is de installatie van bewegingsregistratie apparaten in de school, zodat het licht uitgaat als er niemand in de ruimte is. Als het college hiervoor zou moeten betalen zou dat goud geld kosten. Nu doen studenten het onder begeleiding. Ze doen er ervaring mee op en worden zich als het goed is ook bewust van zinloos energieverbruik. De Vrind wil studenten verder laten kijken en denken en verbanden laten ontdekken. ‘We zoeken naar betekenisvol leren. We willen duurzame productie aantrekkelijk maken voor jongeren, daarom moet je steeds op andere manieren aandacht vragen en zelf het goede voorbeeld geven. Het is een collectief probleem en moet collectief opgelost worden. Onderwijs is een van de manieren om te blijven voeden.’ Dus ook gastcolleges door ontwerpers en kunstenaars, zoals Toyoka Shimada die met Foodology trendy keukens veroverd. Foodology is een filosofie en levenshouding. Shimada legt een verband tussen Food, Fashion & Art. Alledrie draaien ze om ‘taste & sense’. Zo’n gastdocent vraagt echter een behoorlijke fee. ‘Ik had haar graag een project met studenten laten doen,’ zegt De Vrind. ‘Ik heb me suf geschreven aan subsidie-aanvragen, maar nee hoor: geen geld.’

Rob de Vrind zet zijn kindleger vasthoudend en vreedzaam in voor een betere wereld. Tot duurzame ontwikkeling wereldwijd vanzelfsprekend is: ‘De impact van onderwijs blijkt vaak pas jaren later. Duurzame ontwikkeling is gedrag dat gestimuleerd kan worden. Sommigen zullen hun leven lang alleen de

P van profit dienen, maar ik hoop op een dag een kritische massa te bereiken die voor verandering zorgt en people en planet bovenaan stelt. Ik breng het steeds weer onder de aandacht. Mensen die zeggen dat het niet helpt, daar heb ik geen boodschap aan.’

Auto's en bomen boeien niet

Betekenisvol leren, daar vragen de vier jongeren die in de auto zitten bij Ernest van Hezik ook om. Kim, Sophie, Sam en Denzel hebben een nachtje gelogeed en mogen vanmiddag lekker stadten in Den Haag. Tijdens het autoritje praten ze over milieu en over wat ze belangrijk vinden. De oudste is Kim. Ze is vijftien jaar en zit in de tweede klas van het VMBO op de Stanislas school in Delft. Desgevraagd legt Kim het verband tussen auto's en bomen, maar het boeit haar niet echt, geeft ze toe. Ze vindt haar vrienden en vriendinnen belangrijker dan het milieu. Ze gaat naar schoolfeesten en verjaardagen. Sophie, dertien jaar, tweede klas HAVO, valt Kim bij. ‘Mensen die er hun beroep van maken, moeten die milieudingen maar regelen. Ik heb mijn hoofd bij school nodig. Natuurlijk wil ik niet straks met een masker op buiten lopen, maar er wordt niet onwijs veel aandacht aan besteed. Ik weet niet wat je er precies aan kunt doen.’ Bij doorvragen blijkt dat Sophie veel meer weet dan ze zelf in de gaten heeft. Ze beseft donders goed dat het spul waarmee ze haar haren inspuist slecht is voor het milieu. ‘Maar als ik mijn haar doe, sta ik daar niet altijd bij stil’. En gelijk heeft ze, ze is jong, waarom overal bij stilstaan? ‘Omdat het moet!’ roepen de Al Gores van deze wereld. ‘Omdat het al bijna te laat is.’

De jongens, Sam en Denzel, zijn beiden elf jaar en zitten in groep acht van de basisschool. Zij zoeken de oplossing vooral in innovatie. ‘We maken het gewoon milieu-vriendelijk’, zegt Sam. ‘Dan kan je lekker blijven doen wat je wil.’ Geen van de kinderen heeft zin om z'n gedrag aan te passen. Gewoon om-

dat ze er de urgentie niet van inzien. Anderen moeten hun gedrag aanpassen. Automobilisten dienen de auto te laten staan. Al is het maar één dag in de week. 'Je krijgt een horloge dat gaat piepen en met een grappige stem zegt "vandaag geen autorijden, meneertje"'. Als je toch rijdt, krijg je een boete,' zegt Denzel. Vervuilende bedrijven horen anders te gaan produceren. Moeders letten op dat de deuren en ramen niet openstaan terwijl de verwarming loeit. Zij grijpen ook in als je te lang doucht. Dat is hun taak. De kinderen zien voor zichzelf niet zozeer een rol weggelegd. Ze overzien niet alle belangen en voelen een gebrek aan kennis. 'Help me, leer het me,' lijken de kinderen te roepen. Denzel kan goed uitleggen hoe hij leert. Hij heeft een klas overgeslagen en vertelt dat hij zich verveelde bij het vak rekenen. 'Tot ik het rekenwerk van een groep hoger mocht doen,' zegt hij. Sam en hij willen leren over milieu door proeven te doen: 'ijskappen namaken en ze laten smelten zoals het in het echt gebeurt.' 'Gastlessen van iemand die goed kan vertellen en uitlegt over oorzaak en gevolg,' zegt Sophie. 'Of van iemand die ziek is, zodat je echt ziet wat er aan de hand is.' Opdrachten wil ze maken in practica en gezellig in groepjes werken. 'Milieukunde invoeren als vak lijkt me wel vet,' vult Sam zijn zusje aan. 'Vooral met proefjes doen.' Sam heeft de films 'An inconvenient truth' en 'Earth' niet gezien. Hij kijkt liever naar 'Alibi', zegt hij. 'Ik houd van dieren, maar ik vind het soort films saai.' Hij houdt vooral van honden. Hij heeft er drie. Zijn moeder laat ze uit.

En, aldus Denzel: 'Je denkt toch dat ze alleen maar luisteren naar de mening van volwassenen. Politici denken dat kinderen geen verantwoordelijkheden kunnen dragen. Je ziet bijvoorbeeld nooit kinderen in rechtszalen. Je zou bij ieder milieu-ding kinderen uit kunnen nodigen, ze om hun mening vragen en er dan wel wat mee doen.' Dan stopt de auto in het hartje van Den Haag. De meisjes rennen het eerste weg.

‘Mascara kopen en een piercing’. Daarna volgen de jongens zo snel mogelijk. Denzel zegt beleefd: ‘Ik denk dat ik nu weg moet’.

Onderhandelen en verantwoordelijkheden

‘Hoor je wat ze zeggen?’ vraagt Ernest van Hezik die vanuit zijn professie jongeren via het onderwijs verbindt met de samenleving. Van Hezik is dag en nacht met jongeren bezig. Hij vindt ze leuk, dat merk je aan alles. ‘Ze komen informatie te kort en ze zijn moe van het saaie onderwijs. Kinderen willen niet nog meer boeken. Ze smeken erom iets leuks te ervaren. De infrastructuur ligt er en er is ook genoeg deskundigheid. Die initiatieven moeten we koppelen. Op een manier dat het zo gaaf is dat kinderen zich uitgenodigd voelen. De boodschapper is heel belangrijk. Denzel zegt precies wat we niet goed doen. Kinderen voelen dat ze niet betrokken worden, daarom nemen ze geen verantwoordelijkheid.’ Iedereen die met jongeren te maken heeft, weet dat zij goed aanspreekbaar zijn op gedrag. Als je herkenbare kleine dingen uit hun eigen leven aanwijst, zoals de haarlak waarover Sophie het heeft, zijn ze bereid om mee te zoeken naar oplossingen. We moeten ze wel blijven voeden met kennis. De techniek vertalen naar de wereld van de jongeren en uitleggen hoe cradle to cradle werkt of wat kringloopdenken is. Van daaruit moeten we ze betrekken, serieus nemen en mee laten beslissen. ‘Kinderen zijn heel ontvankelijk,’ aldus Van Hezik. ‘In heel wat gezinnen beslissen achtjarigen mee over de vakantiebestemming. Ze begrijpen heel goed wanneer een vakantie niet doorgaat omdat er geen geld voor is. Jongeren in een ‘onderhandelingsgezin’ nemen en krijgen veel verantwoordelijkheid. Milieu doorsnijdt de samenleving,’ zegt Van Hezik. ‘De rol van jongeren moeten we uitvergroten. Van het gezin naar de maatschappij trekken. Daarvoor is het onderwijs een geschikt instrument. Maar dan moet het er wel beter uitzien en voelen als een gezin. Dat lukt ons redelijk goed op basisscholen, maar in de onderbouw van het Voortgezet Onderwijs gaat alles verloren. Die overstap is

verkeerd ingericht. Onderwijs moet meer lijken op het echte leven. Dan win je op terreinen als gezondheid, natuur & milieu en discriminatie. Kinderen verliezen hun interesses door de manier waarop ze geacht worden te leren. Natuurlijk speelt de pubertijd ook een rol, maar daar kun je niet alles op gooien.’ Ernest van Hezik spreekt over leraren die hun leerlingen lezen. ‘Dat is een tijdloze vaardigheid waardoor de boodschap beklijft,’ zegt hij. ‘De boodschapper is van essentieel belang.’

Lokale dynamiek

Een geïnstitutionaliseerde boodschapper is de afdeling Natuur en Milieu Educatie, ofwel MEC, in Breda. Het houten gebouw, compleet met kinderboerderij aan de rand van de stad, is een prachtige werkplek voor Anne Jelle Lycklama à Nijeholt. Lycklama is werkzaam voor de gemeente Breda en als zodanig parttime projectleider van het MEC. Het Chaams Hoen scharrelt er rond. Hollandse koeien grazen in de weilanden aan de zoom van de stad. ‘Wij willen betekenis geven aan duurzaamheid,’ zegt Lycklama en gebruikt daarbij dezelfde terminologie als Ernest van Hezik. ‘We streven ernaar om inwoners en bedrijven van Breda milieubewust te maken en stimuleren duurzaam gedrag.’ Lycklama bereikt met zijn centrum alle 60 Bredase scholen, zegt hij. ‘We hebben leskisten bijvoorbeeld over water. Die worden gratis op school bezorgd en ook weer opgehaald. Daarnaast ondersteunen we de leerkrachten met onze expertise. Doen en Verrijken!’ Met Doen en Verrijken bedoelt Lycklama hetzelfde als Rob de Vrind met ‘blijven voeden’. Steeds weer komen dezelfde principes boven drijven. Ook over wat kinderen kunnen behappen en hoe je ze bereikt, vindt Anne Jelle Lycklama ondermeer aansluiting bij Ernest van Hezik. ‘Kinderen tot een jaar of tien vallen we niet lastig met milieuproblematiek. We proberen ze juist natuur te laten beleven en affectie te laten voelen door iets concreets te doen. Ze kunnen niets met de problemen, ze hebben geen middelen om tot oplos-

singen te komen. Dat leidt alleen maar tot frustratie. In het voortgezet onderwijs verandert dat. Dan kun je je verhaal kwijt over tekort aan water, of over verdwijnende en verschijnende dier- en plantsoorten. Je kunt ze leren over brandstoffen en wat duurzame energie is. We doen dat op een manier die de jongeren in staat stelt om zelf hun conclusies te trekken. Met opleggen bereik je niets.'

Anne Jelle Lycklama à Nijeholt was ook nauw betrokken bij de opzet van Scholen voor Duurzaamheid door het IVN in Zeeland. Scholen voor Duurzaamheid is een landelijk initiatief waarbij voortgezet onderwijs en maatschappelijke velden aan elkaar gekoppeld worden. 'Er ontstaat een relatie tussen onderwijs en maatschappij die voor beiden van belang is,' zegt Lycklama. 'Een bedrijf heeft een vraag, bijvoorbeeld hoe jongeren te bereiken en legt die bij jongeren zelf neer. Dit principe straalt kracht uit. Het enige probleem is dat het de opdrachtgever al snel 5.000 euro kost. Dat is een hoge drempel voor veel bedrijven en organisaties. En,' voegt hij toe, 'het is niet altijd eenvoudig om de juiste match te vinden. Soms heb je een school die iets wil, maar geen bedrijf of andersom. Daarom heb je een groot netwerk nodig.' In Breda heeft Lycklama zijn netwerk ingezet om 'Gebakken Groen' te realiseren. Dit is een project van de gemeente, Avans Hogescholen en AM Wonen waarover we in het volgende hoofdstuk spreken. Hij geeft toe: 'Er zijn veel van dit soort initiatieven. Maar dat maakt het niet minder belangrijk. De kracht zit in de lokale dynamiek die ontstaat. Rijk en provincie kunnen helpen plaatselijke kennis te ontsluiten middels programma's en materialen, maar je kunt niet een succesvol middel uit Groningen één op één overzetten naar Breda. Zorg voor halffabrikaten om ruimte te houden voor plaatselijke ideeën en accenten, zodat de mensen er hun eigen energie in kwijt kunnen,' adviseert Lycklama, 'om het not invented here syndroom te vermijden.'

Studenten willen regels

Marc Okhuysen is ecooloog, Hoofd Leefomgeving en teamleider duurzame stedelijke ontwikkeling in Breda. 'We zijn al tien jaar bezig om groene daken te stimuleren, maar het gras gaat niet per voetbalveld het dak op, in tegendeel. Mensen zeggen dat ze het niet mooi vinden "allemaal" van die groene daken. Hoezo allemaal?' vraagt Okhuysen zich af.

De gemeente werkt al langer samen met de opleiding Milieukunde van de Avans Hogeschool. Aan studenten is gevraagd om mee te denken over inrichtingsvarianten voor de Spoorzone, vooral in relatie tot vegetatiedaken. 'Planeconomen van de TU Delft komen naar Breda. Ze geven hele leuke colleges,' aldus Marc Okhuysen. 'Het voordeel voor ons is dat er architecten en planologen worden opgeleid die gevoel hebben voor milieu-issues. Op de lange termijn komen er mensen de arbeidsmarkt op die nagedacht hebben over grassdaken. Op korte termijn is enthousiasme je deel.'

'Voor de studenten is het een hele reële casus,' zegt Karin Perdijk, docent van Avans Hogeschool. 'Dat voelen ze. Helemaal vanwege het congres waarmee het project eindigde en waar projectontwikkelaars en beleidsmensen de concepten bekeken en beoordeelden.'

Het traditionele denken van de jonge studenten verbaast Okhuysen wel. 'Ze vragen om kaders en willen dat je hun hand vast houdt. Het kost moeite om ze los te krijgen. Vooral als het over milieu gaat, denken ze in termen van wetten en regels. Ze gaan niet uit zichzelf op zoek naar de reden ervan. Een regel kan het doel in de weg zitten. De studenten moeten leren om zich af te vragen wat we willen en of de regel daar bij helpt. Ook voor hen is het moeilijk om buiten de box te denken.'

De gemeente Breda wilde studenten laten meedenken over een strook op het terrein van de Drie Hoefijzers. Een moeilijk gebied, slechts 100 meter breed, langs het spoor en tegen de Bredase binnenstad aan. Geluidsoverlast en luchtverontreiniging worden op die plek gecombineerd met dure bouwgrond. Met de lagenbenadering die al bijna dertig jaar gangbaar is in de Nederlandse Ruimtelijke Ontwikkeling, kom je er hier niet. De lagenbenadering gaat uit van een ondergrond, daarboven op de infrastructuur en vervolgens de occupatie. Als je dat hier toepast, kom je ergens op uit dat ver ligt van wat de rest van Breda is. Een lastige opgave, waar de jongeren in eerste instantie dan ook niet uitkwamen. 'Je kunt er eigenlijk helemaal niet bouwen,' zegt Okhuysen. 'Daarom zijn creativiteit en integrale benadering zo hard nodig.'

Denken in relaties

Marc Okhuysen gaf de jongens en meiden een gastcollege over 'wederzijdse afhankelijkheid'. Hij doelt hiermee op de relatie tussen object en omgeving. 'Wanneer je een geluidsscherm tussen wijk en een weg zet, heeft de wijk wat aan het scherm. Als je het scherm daarbij een functie geeft, door er een hoog gebouw van te maken dat fijnstof en geluid tegenhoudt met daarin een aantal voorzieningen, ontstaat er een heel nieuwe dynamiek. Dan krijg je beweging in een wijk. Dan ontstaat er draagvlak en loop.' Okhuysen probeert de studenten anders te leren denken: 'Een ruimte heeft sociale en fysieke elementen. Die kun je onderverdelen in: ecotech & ecotouch en sociotech & sociotouch. Technische milieuplossingen zoals hangende tuinen over daken sleuren om water op te vangen in liftkokers en daar weer vissen in te laten zwemmen, dat is een ecotech verhaal. Maar zorgvuldig omgaan met wat er is en de leefomgeving van mensen verbeteren, noemen we ecotouch. Scholen en ziekenhuizen bouwen is technisch werken aan de sociale componenten van een wijk. Zachte oplossingen zoals kinderen en bejaarden die

samen wandelen en het leven veraangenamen is de touch. Deze benadering zit erg dicht bij de MGA-methode,' zegt het Hoofd Leefomgeving van Breda. 'Ik heb de training bij Frans Evers gevolgd. Maar het verschil is dat de MGA ontwikkeld is voor de Camp David akkoorden en om conflicten met vakbonden op te lossen. De MGA gaat niet vanzelfsprekend uit van de drie P's. Het denken in relaties is belangrijker dan het optellen van de verschillende doelen, zoals bij mutual gains gebeurt. Die doelen kunnen als het ware langs elkaar heen gaan.'

'Het is heel belangrijk dat onze studenten leren om los van richtlijnen en kaders te denken', beaamt Karin Perdijk. 'Ze moeten boven de regels staan en ermee kunnen spelen. We hebben in dit project echt gestuurd op conceptueel denken en de effecten daarvan. Zeker HBO-studenten Duurzame Ontwikkeling moeten hier straks toe in staat zijn. Als ze puur vanuit milieu denken, dan komen ze er niet. De andere twee p's zijn hard nodig om impact te maken.' Ze sluit aan bij Marc Okhuysen dat duurzaamheid een lastig concept is, wat gaat over samenhang. 'Je moet leren om relaties te leggen. Dat is heel moeilijk, zelfs voor een HBO-er. Daarom is het goed om samen door de materie heen te lopen, door de relaties heen te werken en pijlen te trekken, net zo lang totdat het een automatisme wordt' zegt Perdijk. 'We beginnen in het eerste jaar met systeemdenken met betrekking tot kleine milieu-items. Pas later introduceren we systeemdenken in relatie tot duurzame ontwikkeling. Oorzaak en gevolg herkennen valt niet mee, zeker niet als het effect zo ver in tijd of plaats verwijderd ligt van het gedrag, zoals bij duurzame ontwikkeling meestal het geval is.' Okhuysen: 'De studenten wilden regels, maar die hebben we hen bewust niet gegeven, net zo min als de programma's van de gemeente en projectontwikkelaar. We hebben alleen gevraagd "Wat moet dit worden?" In eerste instantie ontstonden toch eendimensionale Simcity

ontwerpen. Toen hebben we ze een sudokupuzzel gegeven. Je kent het wel, reeksen van negen cijfers die allemaal een plaats hebben en maar 1x in de horizontale lijn, 1x verticaal en 1x in het blokje van 3x3 voorkomen. De stad is daarbij de halfingevulde sudoku en de cijfers zijn gerelateerd aan de omgeving. Als je één cijfer verandert, heeft dat direct gevolgen. Hiermee bereik je dat mensen vanzelf in wederzijdse gevolgen gaan denken. Ze realiseren zich ook dat een stad constant in beweging is aan de hand van de sudoku. Er moet geanalyseerd worden of er behoefte is aan ouderenwoningen, aan studentenflats, winkel. Ja of nee? Daar komt een concept uit. Toen pas begonnen ze echt vrij te denken, conceptueel. Er zijn ideeën ontstaan zoals een landbouwpark midden in de stad of een vuilnisbelt. De meeste concepten gaan nu wel uit van wederzijdse afhankelijkheid.'

Cultuur

De studenten waren geen homogene groep. Bouwers en milieukundigen, maar ook Fransen en Nederlanders volgen de opleiding. Okhuysen: 'Je ziet vooral de Fransen worstelen met elementen uit hun cultuur. Er is voor gekozen om Engels te spreken. Niemand heeft zo een taalvoordeel. Iedereen moet goed nadenken over hoe te formuleren. Ik heb nog nooit jonge mensen zo goed naar elkaar zien luisteren.'

'Voor de Fransen was het extra lastig,' zegt Perdijk. 'om er achter te komen wie waar belang bij heeft. Maar door een stakeholder analyse te maken, leren ze nadenken over voor wie ze iets ontwikkelen, wie er belang bij heeft en hoe ontwerpprocessen in Nederland verlopen. Ook leren ze communiceren met verschillende doelgroepen. Ze hebben een presentatie van twee minuten voorbereid, die gevolgd werd door vragen van de wethouder. Je plannen voorleggen aan een jury, is weer iets heel anders. Ze moesten een eindrapport schrijven, een maquette bouwen en een filmpje van die

maquette maken. Ieder communicatiemiddel heeft z'n eigen impact en je bereikt steeds andere mensen. De fundamenteen van bewustwording zijn gelegd.'

Zuiderzon

Pas als het vrije denken z'n intree doet in de hoofden van de jonge stadsplanners, achten gemeente en school het opportuun om de eigenaar van de grond erbij te betrekken: AM Wonen. De realiteit van harde euro's komt het klaslokaal binnen. De grond is vier jaar geleden gekocht en heeft grofweg 6 miljoen euro gekost. Het is een toplocatie met hardnekkige milieuproblemen. Geen projectontwikkelaar wil dit lang braak laten liggen. Energieneutraal bouwen, fijnstof opvangen, geluidsoverlast tegengaan, Marc Okhuysen krijgt z'n groene daken waarschijnlijk wel. Dat is de meest voor de hand liggende eerste maatregel. Evenals multifunctioneel ruimtegebruik. Het Hoofd leefomgeving van de gemeente Breda beschrijft hoe hij de studenten zag worstelen voordat ze echt zichzelf durfden te zijn, maar toen ze dat eenmaal waren, kwamen er vernieuwende plannen uit, vindt hij. 'Er zat één voorstel bij waarvan we in eerste instantie dachten: 'Dit is echt helemaal niks'. Maar hoe langer en meer we er naar kijken, hoe meer we van de schoonheid ervan doordrongen raken. Ik zie ook dat collega ambtenaren enthousiast en geïnspireerd worden,' zegt Okhuysen. Hij verwacht dan ook dat een aantal van de ideeën van de studenten wordt uitgevoerd.

Net als voor de ambtenaren van de gemeente is het ook voor de projectontwikkelaar 'interessant om het eigen denken tegen een spiegel te houden', zoals Wim Scheffers, directeur AM Zuid, het uitdrukt. Scheffers geeft zelf college aan de universiteit van Amsterdam. Hij houdt wel van een partijtje stoeien met studenten. 'Ze komen met hele inspirerende ideeën. Integraal denken vanuit de ecologie is interessant,' zegt Scheffers. 'Een aantal elementen uit de plannen is echt de moeite

van het overwegen waard. Maar,' voegt hij toe, 'er zijn zoveel randvoorwaarden' Dagelijks zijn 8 à 9 professionals van zijn organisatie bezig met dit gebied. Scheffers is van mening dat indien je alle randvoorwaarden aan de studenten voor zou leggen, je ze compleet zou vermorzelen. 'Dan sla je alle creativiteit in één klap dood.' De meerwaarde van een semi-reële casus tijdens je studie is dat studenten voelen hoe zaken in praktijk kunnen gaan, vindt Scheffers. 'Wij verwachten niet dat studenten meteen met de enige echte oplossing komen, maar het vrijblijvende is er zo voor hen wel af. Ze worden zich ervan bewust dat het beter is om bestaande steden te revitaliseren dan om nieuwbouw te plegen op het platteland. Voor ons geldt dat we leren om bakstenen beter ecologisch verantwoord te plaatsen. Bijvoorbeeld de groene daken, dat komt maar niet van de grond. Ik heb nu tegen mijn mensen gezegd: "Ga er echt naar kijken of we in het Zuidelijke deel van de Drie Hoefijzers geen 125 woningen met vegetatiedaken kunnen bouwen." Dat is ook een van de verdiensten van het congres met de jongeren. Duurzame woningbouw betekent voor mij dat de huizen en de omgeving tachtig tot honderd jaar meegaan en met welbevinden bewoond worden. Dan kom je op een mix van economie, ecologie en sociaal uit. Ik voel me trots als wij goed leefbare omgevingen creëren. Wanneer ik door het Chassépark loop en zie hoe mensen flaneren, hun hond uitlaten, in het gras luieren, dan krijg ik vibrerende nekharen van plezier. Daarvoor doen wij het.'

Met de concepten over leefbaarheid en groene inrichting, daar kan AM Wonen zeker wat mee. Het idee om de stationslaan te laten zakken en op maaiveld 'doorwaadbaar' te maken, spreekt Wim Scheffers bijzonder aan. 'Al merk je dat ze niet over geld na hoeven te denken. Zo'n verlegde weg kost natuurlijk een paar centen.' Een ander concept, eentje dat Scheffers zijn mannetjes grondig laat onderzoeken, is dat van veranderde oriëntatie. Om geluidsoverlast tegen te gaan, kiest de project-

ontwikkelaar in eerste instantie voor noordbezonning. ‘Maar,’ geeft Scheffers toe, ‘dat is nooit ideaal.’ De HBO-ers bedachten een glazen constructie met groen als geluidsbuiter, waardoor het wel mogelijk wordt om woningen op het zuiden te bouwen. ‘Doorkijkbaar en geluidsdicht! Erg interessant,’ zegt hij.

Nog niet volgroeid

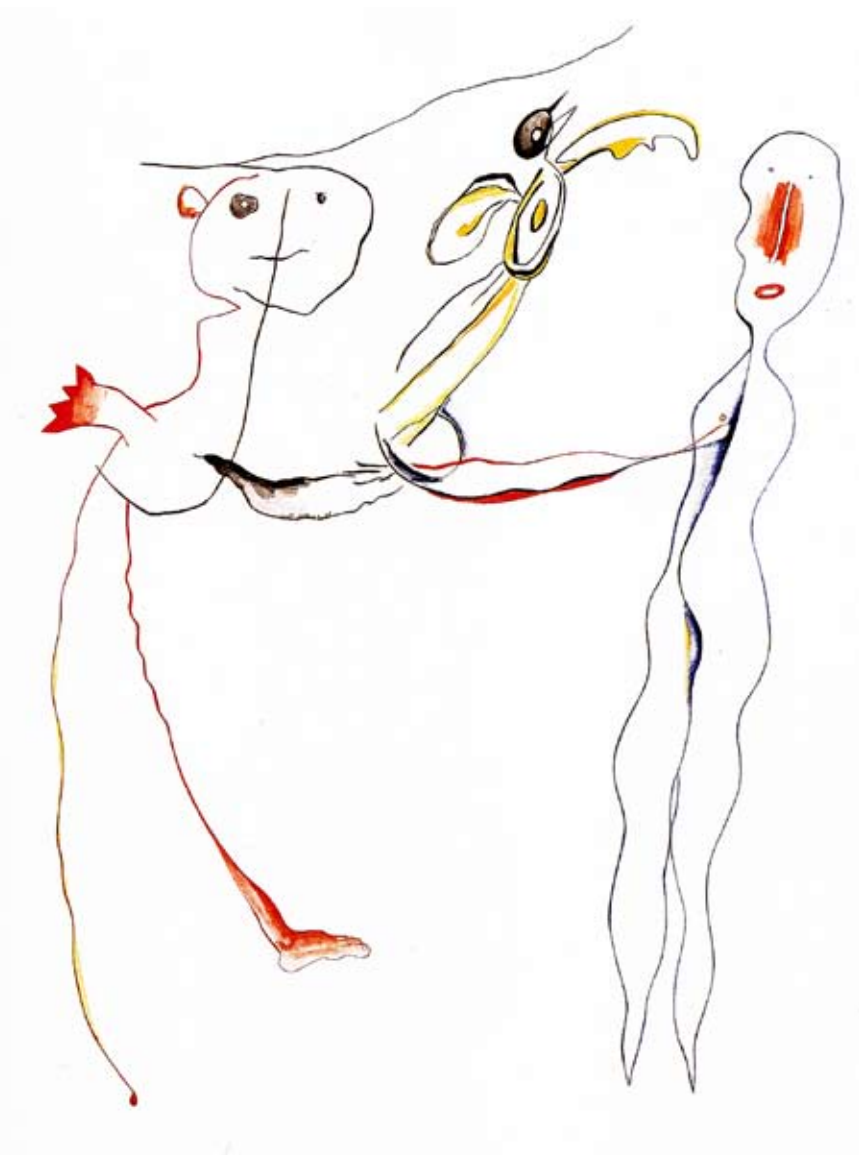
Uit zichzelf hebben kinderen geen aandacht voor duurzame ontwikkeling, zo blijkt uit de interviewtjes met jongeren in de auto van Ernest van Hezik. Ze zijn er niet mee bezig. Maar als je uitlegt waar om het gaat, dan komen ze met voorbeelden en meningen. Kinderen houden van verhalen en beelden. Hun herinneringen bestaan eruit. Zo werken hun hersenen. Ingewikkelde denkconstructies zijn aan hen niet besteed. Ze hebben moeite om samenhang te ontdekken. Bij biologie, levensbeschouwing, aardrijkskunde en natuurkunde passeren deelaspecten de revue, maar kinderen smeden die verschillende aspecten zelf (nog) niet aaneen tot een eigen visie op het geheel. Dat komt omdat de frontale kwab – 40% van de hersenen – pas rond je twintigste levensjaar, na de pubertijd, volledig functioneel is. Dat hersendeel is nodig om integraal te kunnen denken.

In de Frontale kwab bewaar je namelijk je zelfbeeld. Vanuit dat beeld benader je de wereld. Hoe jij je als mens tegenover anderen opstelt en hoe jij je instelt op de kansen en de risico’s die de toekomst voor jou in petto heeft (neem je ze, of negeer je ze), hangt volgens de Ierse hoogleraar Psychologie Ian Robertson (Mind Sculpture, 1999) af van de wijze waarop de Frontale kwab de oudere delen van de hersenen aanstuurt.

Het geheugen wordt ook vanuit de regelkamer achter het voorhoofd aangestuurd. Om een gebeurtenis werkelijk te herinneren, in die zin dat je het herbeleeft, is volgens Robertson één cruciaal ingrediënt vereist. En dat is een vorm van

zelfbewustzijn. Iets soortgelijks geldt voor leren en verbanden zien. Je moet jezelf kennen en een eigen denkraam hebben om de gebeurtenissen die je waarneemt een plaats te kunnen geven. Waar je aandacht aan geeft en waaraan niet, ook dat wordt uitgemaakt in de Frontale kwab. Je kunt alleen maar iets leren als je er aandacht voor hebt. Kinderen zijn nog te jong om zelfbewust naar de gebeurtenissen om hen heen te kijken, omdat hun hersenen nog niet zijn uitontwikkeld.

Je kunt kinderen bereiken. Maar dan moet je vooral eenduidig en helder praten en de inhoud beeldend verpakken, bij voorkeur in de vorm van verhalen of ervaringen. Sarah’s wereld is zo’n verhaal en een beleving. Creativiteit nestelt ook in de frontale kwabben van de hersenen. Die kun je ontwikkelen, je leven lang. ‘Blijven voeden’, noemt Rob de Vrind van het Koning Willem I college zijn voornaamste taak. Voortdurend kennis in de studenten gieten. ‘Zodat als het moment daar is, de juiste beslissingen genomen worden. Je weet nooit wanneer onderwijs effect heeft. Het kan zijn dat jaren later het kwartje valt.’ Karin Perdijk, Avans Hogeschool, heeft het erover dat jongeren van rond de 17 en 18 jaar ‘meegenomen moeten worden door relaties heen’. ‘Duurzaamheid is een lastig concept,’ zegt de docente. ‘Het gaat over samenhang. Wat heeft welk effect waarop? Een gemiddelde havo leerling vindt dat moeilijk. Die ziet losse onderwerpen en houdt zich nog niet bezig met de relaties daartussen.’ In Breda zie je hoe intensief de begeleiding is. Gastdocenten uit het bedrijfsleven, van de gemeente en van de TU Delft leren derdejaars HBO-ers over wederzijdse afhankelijkheden en proberen ze te stimuleren om vrij en creatief te denken. Er zijn drie docenten van de Hogeschool zelf intensief bij betrokken: milieukunde, bouwkunde en communicatie. De studenten zijn er een vol blok mee aan de slag gegaan.

Zien, voelen, horen, ruiken en proeven ofwel: conclusie

Of duurzame ontwikkeling zich als thema nestelt in de hoofden en harten van kinderen hangt af van beleving en de verhalen van gedreven vertellers, zoals Rob de Vrind, Marc Okhuysen en Ernest van Hezik. Effectieve docenten 'lezen' hun leerlingen, zoals Ernest van Hezik beschrijft. Meer en meer basisscholen ontdekken het geheim. Door kinderen voortdurend te voeden met ideeën en verhalen, door hen mee op excursie te nemen, dingen te laten zien, voelen, horen, ruiken en proeven, kweek je een gevoel voor duurzame ontwikkeling dat ze later – als ze de jaren des ondersheids hebben bereikt – met eigen verhalen kunnen aanvullen. Toch blijft het vaak beperkt tot een enkele lone ranger, een bezeten bioloog, zoals Rob de Vrind of een schooldirecteur zoals Jos Geerts. Noord Brabant zoekt daarom naar wegen om de individuele aanpakken 'op te schalen' en 'te verankeren', zodat ook later en op andere plaatsen duurzame ontwikkeling onlosmakelijk verbonden is met onderwijs. Of liever gezegd: met de opvoeding van onze kinderen. Gedrag, techniek en besluitvorming volgen op de bewustwording die we onze kinderen bij brengen. Ze zijn er slim genoeg voor. De jongeren van vandaag communiceren veel en snel en onderhouden op die manier grote netwerken met elkaar. Ze kunnen zelf het virus van duurzaamheid verspreiden. Sophie van dertien die door Ernest van Hezik in de binnenstad van Den Haag is afgezet, gaat mascara kopen. 'Let je wel op dat je mascara niet op dieren is getest,' roept Ernest haar na. Een opmerking die - als Sophie 'm oppakt – ontelbare keren na-echoot in de oren van zussen, buurmeisjes, vriendinnen en vriendinnen van zussen, buurmeisjes en van vriendinnen.

Maar in praktijk blijft het moeilijk om de initiatieven te bundelen. Een open innovatiepool mondt steeds uit in onderlinge competitie. Ieder grijpt steeds terug naar de eigen projecten. En

het cluster valt uit elkaar. Het blijkt moeilijk om de drivers voor samenwerking te achterhalen. Toch is dat hard nodig voor continuïteit en uitbreiding. Volgens coalitieslouter pure sang Arthur Leijtens van BO4, zakelijk dienstverlener gevestigd in Son, zijn daar redenen voor. Een cluster moet aan een aantal voorwaarden voldoen om te kunnen slagen. Om te beginnen dienen de ambitieniveaus van de partijen met elkaar in balans te zijn. Daarnaast hebben alleen multidisciplinaire allianties volgens hem een kans van slagen. Om worstenbrood te maken, kunnen een bakker en een slager samenwerken. Dat is veel natuurlijker dan twee bakkers samen. Verder willen partijen enkel met een ander in zee gaan als solozeilen onmogelijk is. Ieder dient dus waarde toe te voegen. Vervolgens ontstaan er gelegenheidscoalities tussen partijen die hun plannen naar elkaar toe schrijven om subsidie aan te kunnen vragen. Dat is een minder sterk huwelijk, dan twee of meer partners die samen een nieuw product of nieuwe dienst ontwikkelen. Daarmee wordt het iets van allen samen. Er wordt over gesproken wie welk risico neemt en hoeveel van de opbrengst incasseert. Leijtens adviseert zijn cliënte om een risk-reward model te maken, waarbinnen het relatieve risico omgezet wordt in een evenredig deel van de opbrengst. ‘Eerst een deal sluiten en een risk-reward doen, dan kijken of je subsidie kunt krijgen,’ zegt hij.

Welke projecten financiert de provincie?

Projecten die voor financiering in aanmerking komen, volgen de principes van de Aanpak van Brabant (zie pagina ?). Daarnaast beoordeelt de Provincie aanvragen op grond van aarding in de omgeving en betrokkenheid uit die omgeving. Maar ook hoe serieus jongeren ingezet worden om ‘echte’ problematiek mee op te lossen. De Provincie stimuleert dat de praktijk naar het leslokaal komt, zodat jongeren uitgedaagd worden om trippelpoe oplossingen/kansen te bedenken en volgens de ‘allemaal winnen’ methode daadwerkelijk te implementeren. In dat opzicht is ‘Gebakken Groen’ uit Breda

De Aanpak van Brabant

1. leerlingen bepalen zelf wat ze belangrijk vinden op het gebied van duurzame ontwikkeling
2. de provincie wil jongeren bereiken via scholen en eventueel verenigingen, want dat is een bestaande gestructureerde omgeving waarbinnen sociaal leren een plaats kan vinden
3. internettoepassingen, zoals chat, msn, hyves en youtube bereiken jongeren het best. Daarmee kunnen projecten opgeschaald worden
4. handvatten voor duurzame ontwikkeling aan scholen aanbieden, zodat leerlingen zich duurzaam gedrag eigen maken
5. duurzame ontwikkeling is geen project maar moet in het curriculum van de school komen - niet extra belasten, maar iets uit het lesprogramma halen en duurzame ontwikkeling erin stoppen-
6. een project wordt opgezet volgens de mutual gains approach

een heel goed voorbeeld: een concrete locatie, de inzet van studenten, projectontwikkelaar, gemeente en een congres met presentaties en discussie.

Iedere keer weer blijkt hoe moeilijk het is om een geslaagd project te laten beklijven en op te schalen. We spraken eerder al van lone rangers zoals Rob de Vrind en Jos Geerts. Het is schrijnend om te constateren dat er in Bostel een prachtig gebouw staat dat een gedachte uitdraagt die niet wordt gedeeld door de bewoners van het gebouw. Anne Jelle Lycklama geeft een goede tip door te waarschuwen voor het not-invented-here syndroom, waardoor goede plannen sneuvelen nog voordat met de uitvoer begonnen wordt.

Slimme combinaties, coalities tussen onverwachte partners passen erg goed in de ‘allemaal winnen’ filosofie. Maar ook die vallen vaak uiteen zodra de laatste euro uit de pot is. Arthur Leijtens pleit daarom voor warme huwelijken uit liefde, niet uit subsidiebejag. Zo’n warm huwelijk sloten architectenbureau de Twee Snoeken uit Den Bosch en de HAS die in dezelfde gemeente zetelt. Waarom? Gewoon omdat ze iets aan elkaar hebben en niet kunnen wachten tot alle subsidieformaliteiten zijn afgewikkeld. Aart Wijnen van de Twee Snoeken is op zoek naar manieren om de drie P’s in buurten te versterken. Hij ontwikkelt daarvoor een digitaal systeem waarin een buurt beschreven wordt als een consistente wereld en waardoor de samenhang tussen de dingen (sociale cohesie, geluk, energieverbruik of andere waarden) duidelijk wordt. Door belevingsparameters te objectiveren en te koppelen aan harde meetbare waarden, zoals economische status, milieu, gezondheid en veiligheid wil Wijnen een wijk evalueren en integrale keuzes voor verbetering maken. Gelijk de Sudoku waarmee Marc Okhuysen zijn Bredase studenten leerde beslissingen te nemen. In zijn zoektocht naar de juiste objectiveringen, zijn queeste naar de essentie van een buurt heeft de Bossche architect hands&brains nodig. De Green Business School HAS heeft een centrum genaamd HAS Kennis Transfer. Daar worden studenten aan het bedrijfsleven gekoppeld. ‘Wij willen mensen opleiden waar samenleving en bedrijfsleven wat aan hebben,’ zegt directeur Godfried Hijl. Het warme huwelijk was snel gesloten. Jaap van Doesburg en Rob Voets studeren in juli dit jaar af bij de richting ‘Stad en Streekontwikkeling’. Ze zijn met begeleidend docent uitgeleend aan Aart Wijnen en zijn companen. Ze doen onderzoek naar buurthuizen, digitale én fysieke buurthuizen en hoe deze kunnen bijdragen aan de sociale cohesie van een wijk. Acht weken lang hebben de jongens gezocht naar digitale buurthuizen, naar fysieke buurthuizen, naar nut en noodzaak ervan, invloed op de sociale cohesie. Op woensdag 2 april presenteren ze hun bevindingen in het pand

van de Twee Snoeken aan een groep professionele architecten en stedenbouwkundigen, kunstenaars, journalisten, bouwers en hoogleraren. ‘Onze opleiding is er erg op gericht dat we een duidelijk verhaal kunnen houden zodat dingen landen. We leren ook om op de goede manier de juiste informatie uit mensen te krijgen en creatieve sessies te houden,’ zegt Jaap. ‘Maar een presentatie zoals bij de Twee Snoeken heb ik nooit eerder gegeven.’ Rob: ‘Aart was heel tevreden. Maar alles is anders dan bij de HAS. Projectgestuurd onderwijs gaat van A naar B. Het is heel lineair. Wat we nu doen is veel creatiever. We hebben teruggegrepen naar de lessen creatief denken die we in het tweede jaar kregen. Ik ben anders gaan denken. Je plukt in op een van de duizenden ideeën in je hoofd. Het werkt als een mindmap. Je bedenkt iets en zet het heel snel op papier, constant ideeën spuien en vanuit die chaos iets fatsoenlijks creëren, dat hebben we geleerd. Pas toen we de presentatie in elkaar zetten, vielen voor onszelf de stukken goed in elkaar. Ik vind dit geweldig! We worden geprikkeld om met innovatieve ideeën te komen en natuurlijk bouwen we op deze manier ook een goed netwerk op.’

De Betere Buurt Biotoop, zoals het project van de Twee Snoeken heet, is behalve een slim, warm huwelijk ook een project dat zichzelf vermenigvuldigt, net zoals ‘Gebakken Groen’. De studenten die op deze manier leren, zijn de jongens en meiden die morgen onze ruimte inrichten, ons beleid bepalen en onze wijken vormgeven. Jaap en Rob hebben geleerd creatief en integraal te denken, waardoor in de steden en streken die zij binnen niet al te lange tijd ontwikkelen, er steeds oog zal zijn voor de samenhang der dingen.

